

Структурно и динамичко обухватање буџетских расхода за финансирање одбране у европским чланцима северноатлантског савеза

УДК: 336.14 : 355.1

Мр *Предрај Јовићевић*, дипл. ек. потпуковник
мр *Рајко Тејаваци*
мр *Иван Милојевић*, дипл. ек. поручник

Систем одбране као један део макроекономској систему безбедности у свакој земљи представља кључни фактор егзистенције реалних економско-привредних субјективитета. Финансијска сфера којом се овај сектор подржава представља еквивалент за подршку коју он семенито диверсификује на циљеве у оквиру: реалној, монетарној и сјольној макроекономској сектору. Овако посмајран систем одбране у оквиру јавној сектору изискује перманентан извор финансирања, који се квантитативно најчешће валоризује путем буџета као финансијске инстијуције у оквиру јавној сектору.

Кључне речи: *систем одбране, војна пошрошња, буџет, стурктура, јавни сектор.*

Увод

Економски аспект система одбране у оквиру јавног сектора на индиректан начин испољава евалуацију националног ка глобалном систему сигурности. Овако сегментиран утицај система одбране на економском плану испољава моментни ефекат на реални макроекономски сектор у виду релативног фискалног оптерећења.

У оквиру овако сложеног ентитета сигурности незаобилазно је истаћи да је светска војна потрошња у 2004. години износила око 975 милијарди америчких долара по базним ценама (2003) или 1.035 милијарди америчких долара у текућим ценама. То је за само 6% ниже, изражено у реалним износима, него у периоду од 1987. до 1988. године на врхунцу светске војне потрошње током хладног рата.

Као глобални просек у оквиру 2004. године светска војна потрошња представља 162 долара *per capita* и 2,6% светског GDP-а (брuto домаћег производа). Међутим, постоје велике разлике између зона и земаља у подношењу економског терета војних издатака. Просечна годишња стопа повећања светске војне потрошње у периоду од краја двадесетог века до средине прве деценије двадесетпрвог века износи 2,4%. Овај просек садржи два различита смера: први, постхладноратовско смањење војне потрошње које ће доћи до врхунца око 1998. године, и други, почев од 1998. године, једну тенденцију убрзаног годишњег просечног раста од око 6% у трогодишњем периоду 2002–2004. године. Промене у оквиру политике Сједињених Америчких Држава пресудно су утицале на тренд у војној потрошњи, која чини преко 47% укупних светских војних издатака.

Буџетски издаци за потребе одбране у европским земљама чланицама НАТО

Финансирање глобалног система безбедности, који је велики број европских земаља пронашао у оквиру НАТО-а (северноатлантског савеза), потребно је разматрати са једног ширег економско-функционалног аспекта, како у економском тако, и у безбедносном смислу. У периоду после окончања хладног рата одвија се неколико процеса: општи тренд опадања војних издатака, смањења војног и војноиндустријског сектора уопште и реформе ради прилагођавања новим безбедносним изазовима. Нови стратегијски концепт НАТО из 1991. године, ревидиран 1999. године, дефинише основне задатке овог савеза, а поред осталог и:

- превенцију сукоба и управљање кризама;
- партнерство, кооперације и дијалог;
- проширење;
- контролу наоружања, разоружање и непрофилацију;
- одржавање нивоа војних способности;
- развој европске безбедности и одбрамбеног идентитета, и
- очување трансатлантске везе.

Кретање висине и структуре војних издатака резултанта је потреба трансформације и модернизације оружаних снага, као и све већих притисака социјалних и осталих буџетских издатака у већини европских земаља.

Према најновијим подацима агенције SIPRI војни издаци европских чланица НАТО (без земаља у транзицији) у 2004. години износили су 205,8 милијарди америчких долара, односно 20,73% укупних светских издатака за одбрану. Када се тим издацима додају и војни издаци САД, учешће НАТО-а у светској војној потрошњи достиже ниво од чак 67%, односно 654 милијарде америчких долара. У структури

војних издатака за 2004. годину за одбрану највише издваја Велика Британија – 47,3 милијарди америчких долара или 23,85%, следи Француска са 23,24%, Немачка 17,05% и Италија 13,97%. Удео осталих чланица НАТО-а у укупној војној потрошњи посматраних земаља не прелази 5%.

Традиционално водеће европске војне силе, Велика Британија, Француска и Немачка задржавају своју премоћ и у XXI веку. Велика Британија и Француска знатно више од осталих земаља издвајају за војни буџет, пре свега због финансирања скувих програма нуклеарног оружја. Бела књига одбране Велике Британије предвиђа задржавање минималних нуклеарних капацитета у наредних 30 година, пре свега у облику постојећих нуклеарних подморница са пројектиlima Тридент. Француска планира обимну модернизацију својих нуклеарних капацитета, а у ту сврху просечно ће годишње издвајати 2,8 милијарди евра. Балистичка компонента нуклеарних капацитета садржи нову генерацију нуклеарних подморница, две су већ ушле у оперативну употребу, а према плановима четврта би постала оперативна до 2010. године. До исте године подморнице ће бити опремљене новом генерацијом балистичких пројектила са нуклеарним бојним главама типа М51. Трећа компонента француских нуклеарних снага модернизована је увођењем у употребу пројектила ASMPA којим је прво наоружан авион Mirage 2000N, а затим и Rafale.

Табела 1

Структура војног буџета НАТО-а за опремање и персоналне издацике, изражена у милијардама УСД

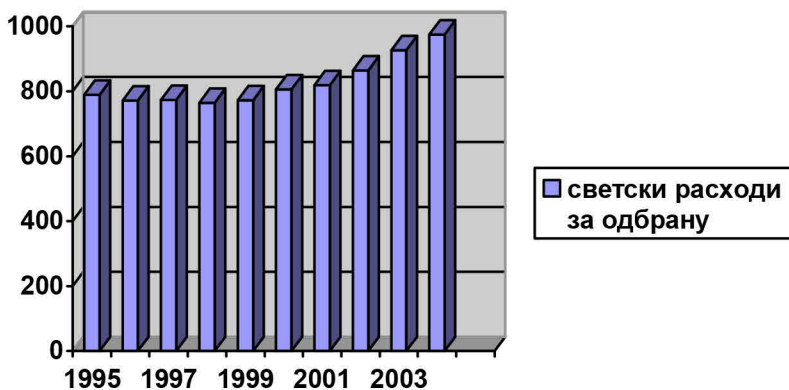
Година	Износ расхода	Базни коефицијенти (%)	Ланчани коефицијенти (%)	Ланчано повећање (+) смањење (-)
2000.	391,4	100,0	100,0	–
2001.	399,2	101,9	101,9	1,9
2002.	434,8	111,1	108,9	8,9
2003.	455,9	116,5	104,8	4,8
2004.	476,4	121,7	104,5	4,5
2005.	491,7	125,6	103,2	3,2
2006.	478,6	122,3	97,3	-2,7

Извор: www.sipri.org/contents/milap

Релативно скромне промене у кретању укупних војних издатака за посматрани период (2000–2006) сакрива много драстичније промене у кретању војне потрошње у појединим земљама, што, захваљујући супротним

смеровима кретања, ствара привид мањих промена. Највеће смањење војних издатака за опремање и персоналне издатке у наведеном периоду забележено је у САД – 12,8 милијарди америчких долара, а следи Велика Британија са 0,5 милијарди америчких долара, док је велики део војне потрошње супституисан осталим облицима јавних издатака и у Француској (1,2 милијарде америчких долара) и Немачкој (око 3 милијарде америчких долара).

График бр. 1

Свејске војне потрошње у периоду 1995–2004. године
(у милијардама америчких долара по сталним ценама из 2003)

Извор: Military expenditure as a share of GDP: SIPRI Yearbook 2005, Appendix 8A, table 8A.4

Други важан индикатор војних напора јесте број војника. Смањење њиховог броја може имати више узрока: професионализацијом оружаних снага смањује се број војника уз задржавање истог нивоа војне моћи (у протеклом периоду професионализацију оружаних снага спровеле су: Белгија, Холандија, Француска, Шпанија и Италија). Поред тога, већа улагања у основна средства (средства наоружања и војне опреме) могу заменити одређени број војника (смањење тенковских посада, морнара на бродовима и сл.), а постоје и друге опције супституције које могу утицати на поменути тренд уз задржавање исте војне моћи. У посматраном раздобљу дошло је до великог пада броја војника који је премашио пад војних издатака. За то постоје двоструки разлози: велики део може се приписати општем тренду смањења војних издатака и војног сектора, док је остатак резултат већ поменутих супституција. Заједничка особина професионализације оружаних снага је замена регрута професионалцима. Оружане снаге земаља европских чланица НАТО су 1990. имале око 3,5 милиона војника, до 2003. тај број се смањио на око 2,6 милиона, односно за чак 36,27% или 934.000 људи. Анализа редоследа оружаних снага по критеријуму бројно-

сти војника и величине војног буџета открива велике неподударности, односно другачији редослед. На првом месту по броју војника налазе се турске оружане снаге које су 2003. имале 823.000 војника, односно 32% укупног броја војника НАТО, док је удео Турске у војном буџету НАТО износио само 4,9%. Потпуно обрнута ситуација је са Великом Британијом која у војним издацима НАТО учествује са 23%, а у укупном броју војника са само 8,3% (214.000 војника 2003. године). Француска и Немачка, као друге две важне европске војне и привредне силе у приближној су равнотежи ако се упоређује број војника и војни буџет. Француска војска је 2003. имала 356.000 војника (друга по реду), односно 13%, док је у војним издацима НАТО учествовала са 22%. У случају Немачке то је 16,5% војног буџета у односу на 11% у укупном броју војника.

Табела 2

Сирруктура броја војника и војних издатака у неким земљама НАТО-а 2003.

Земља	Број војника (у хиљадама)	Учешће у НАТО изражено у процентима	Издаци за одбрану у односу на НАТО издвајање (%)	Издаци по војнику (у хиљадама УСД)
Турска	823	32	4,9	12
Велика Британија	214	8,3	23	238
Француска	356	13	22	127
Немачка	425	16,5	16,5	121
Белгија	42	1,7	1.2	92
Холандија	53	2,1	1,8	154

Извор: „Military Expenditure and Arms Production“, Stockholm International Peace Research Institute, www.sipri.org/contents/milap

Временска анализа кретања броја војника показује да се број војника највише смањило у Немачкој (за 260.000 људи), затим у Француској (194.000, што је вероватно последица напуштања система опште војне обавезе) и у Шпанији (за 128.000 људи). Број војника повећао се само у турској војсци. Најдрастичнија промена у анализираном периоду је пораст издатака по војнику, као однос броја војника и војних издатака. Однос броја војника и издатака може се назвати квалитативним показатељем, јер одражава степен материјалне опремљености, увежбаности и стандарда војника. Кретање тог показатеља указује на правац трансформације којим су кренуле земље НАТО-а. У Европи више нема непосредне опасности од избијања класичног сукоба великих размера који би захтевао величину и структуру оружаных снага какве су постојале 1988. године. Све су веће потребе за мањим бројем професионалних и високо увежбаних војника и са софистицираним средствима наоружања и војне опреме. Задаци учествовања у операцијама наметања и одржавања мира у иностранству, у погледу тра-

женог квалитета војника и техничко-материјалних средстава, важан су генератор трошкова. Војни издаци по војнику највећи су у Великој Британији, што је готово 100.000 америчких долара више него у Француској. У Немачкој на војника отпада скоро као и у Француској, што је вероватно последица већег броја војника на одслужењу војног рока у тим земљама. На дну лествице је Турска, што је очекивано у односу на величину турских оружаних снага и њихов војни буџет. Испод просека налазе се и Грчка, Португалија, Белгија, Шпанија и Италија. На случају Белгије и Холандије може се уочити да је професионализација оружаних снага довела до великог повећања степена капиталне опремљености и у условима смањења војног буџета. У другој половини деведесетих година у Белгији је дошло до смањења броја војника, као и у Холандији. Истовремено, смањено се и војни буџет, као и показатељ удела војних издатака у GDP. И поред тога, и у Белгији и у Холандији знатно су се повећали издаци по војнику. Из наведених података може се закључити да професионализација војске у наведеним земљама није довела до повећања војних издатака, већ супротно, војни издаци су опали, али је много повећан квалитативни показатељ издатака по војнику.

Један од узрока негативних кретања војних издатака у посматраним европским земљама јесте и у економским потешкоћама са којима су суочене: скроман раст GDP-а, проблеми јавног дуга, тренд раста социјалних издатака и сл. Осим апсолутних величина, за потпуну анализу улоге и важности буџетских војних издатака важне су и вредности релативних индикатора, од којих истичемо најважније: удео војних издатака у GDP-у, удео војних издатака у издацима јавног сектора, војни издаци по становнику и војни издаци по војнику.

Широко коришћена мера војних напрезања неке земље представља однос војних издатака и GDP-а. Она нам показује колико је од укупне годишње производње у једном друштву усмерено на финансирање одбране, која је важност одбране у односу на друге облике јавне, приватне и инвестиционе потрошње. Као релативан показатељ изузетно је погодан за анализу, јер омогућава временску анализу издатака, компаративну анализу са осталим облицима јавне и нејавне потрошње, као и међународну анализу војних издатака, без потребе за валутним конверзијама. У периоду између 1988. и 2003. године удео војних издатака у GDP-у опао је са просечних 2,87% на 2,18% и у целом периоду бележи лагани, али константан пад, што је, донекле, у супротности са кретањима апсолутне величине војних издатака који после 1997. године почињу такође умерен, али стални раст. Узрок таквих кретања јесте у стопи раста GDP која надмашује раст војних издатака. Однос војних издатака и GDP као величина, умногоме зависи од кретања реалне стопе раста. Већа стопа раста GDP у некој земљи може да смањи или одржи вредност удела одбране у GDP на истом нивоу, уз истовремени раст борбене моћи оружаних снага. Може се закључити да је пораст GDP најбољи начин за повећање војних издатака.

По величини тог показатеља посматране земље могле би се сврстати у три групе. У прву групу земаља спадају Грчка и Турска које имају највеће учешће војних издатака у GDP 4,9%, односно 4,1%. Упркос чињеници да војна потрошња знатно оптерећује укупне јавне издатке, па и националну привреду, по величини апсолутне војне потрошње Турска се налази на петом, а Грчка на последњем месту. Велика одступања вредности тог показатеља у случају Грчке и Турске могу навести на погрешан закључак у погледу укупне дистрибуције мера учешћа војних издатака у GDP. Ако би искључили те две земље, онда би вредност војних издатака/GDP за анализиране земље износила 1,75%. У другу групу земаља могу се сврстати Велика Британија (2,6%) и Француска (2,1%), као земље у којима је вредност тог показатеља у пропорционалном односу са апсолутним војним издацима. У трећу групу могу се сврстати све остале земље у којима војни издаци не прелазе 2% (са изузетком Португалије – 2,1%). За одбрану најмање издваја Шпанија, само 1,2% од GDP, и Белгија – 1,3%. Чињеница је да ниска стопа издвајања за одбрану у богатим земљама са већим GDP генерише много већу суму војних издатака у односу на земље које имају мањи GDP уз исту стопу.

За илустрацију може послужити случај Турске и Велике Британије. У 1993. години турски издаци за одбрану износили су 10 милијарди америчких долара, односно чак 4,9% GDP. Истовремено, војни буџет Велике Британије био је пет пута већи (51 милијарди америчких долара), што је чинило само 2,8% GDP. Разлог таквим односима лежи у богатству друштва; неколико пута већи GDP у Великој Британији омогућио је вишеструко веће војне издатке уз мања издвајања за одбрану. У одређеним случајевима неразвијеност друштва и мали GDP могу бити препрека развоју оружаних снага, односно немогућности друштва да у односу на конкурентске потребе јавног и приватног сектора одвоји довољно средстава за оружане снаге.

Према НАТО методологији праћења војни издаци се деле на четири основне групе: издатке за људске ресурсе, издатке за опремање, издатке за инфраструктуру и остале издатке, у које спадају издаци за редовно функционисање оружаних снага и сл. Према подацима за 2003. годину, земље старе чланице европског дела НАТО у просеку су за финансирање људских ресурса трошиле 59,39% – 6,51% се одвајало за набавку нове опреме, за обнављање инфраструктуре – 3,03%, а на остале издатке, који обухватају и оперативне трошкове функционисања, издваја – 21,08%. Два су основна начина анализе презентованих података: временска анализа и анализа појединих земаља које чине наведени просек. Просечна структура издатака од 1980. до 1984. износи: људски ресурси – 55,24%, опрема – 15,28%, инфраструктура – 5,42% и остали трошкови 23,75%. У протеклих 20 и више година у структури трошкова дошло је до повећања издатака за плате, односно људску компоненту за око четири процентна поена, што је и највећа разлика.

Завршетком хладног рата и распадом Варшавског уговора започела је трансформација НАТО-а. Две су битне чињенице тог процеса: усвајање новог стратегијског концепта и ширење НАТО-а на европске земље на путу транзиције из социјалистичког друштвеног уређења. Његово проширење је важан инструмент и ради реализације новог стратегијског концепта, односно промоције „зоне стабилности и безбедности“ у Европи и око ње. Процес проширења НАТО-а започео је Лондонском декларацијом (1990) која је позивала на већу политичку и војну сарадњу између чланица НАТО и земаља средње и источне Европе. Процес проширења кулминирао је 12. јануара 1999. када су у чланство примљене Чешка, Пољска и Мађарска. Други круг проширења завршио је формалним примањем Бугарске, Естоније, Летоније, Литваније, Румуније, Словачке и Словеније у чланство НАТО, 29. марта 2004. Када се разматрају критеријуми примања нових чланица треба имати у виду Студију о проширењу (Study on NATO enlargements) која је објављена 1995. Начела која су истакнута у тој студији чине темељ политике која је резултирала примањем нових чланица и представљају путоказ земљама које имају аспирацију да постану чланови тог војног савеза. Поменута студија поставила је низ захтева који морају бити задовољени да би се приступање савезу уопште разматрало, и укључује:

- функционисање демократског политичког система (укључујући слободне и праведне изборе, као и поштовање индивидуалних слобода и владавине закона) и тржишне економије;
- цивилно-војне односе засноване на демократским начелима;
- третирање националних мањина по начелима ОЕБС-а;
- решавање спорова са суседним земљама и преданост мирном решавању међународних сукоба, и
- војни допринос савезу и преданост да се предузму кораци, како би се постигла интероперабилност са другим земљама чланицама.

Чињеница да је земља по својим или проценама земаља НАТО-а савеза задовољила поменуте критеријуме не значи аутоматски пријем у чланство. Реч је само о предусловима да би се захтев за чланство уопште разматрао, а НАТО је задржао ексклузивно и једногласно право одлучивања о пријему нових земаља.

Дефинисани критеријуми оцене прикладности земље за приступ у НАТО првенствено су политичке и економске, па тек онда војне природе. Тек пети критеријум односи се на војну компоненту земаља аспираната, од којих се очекује: довољност снага за основну способност одбране сопствене територије и учешће, односно допринос НАТО мисијама пројекције снаге, односно мировним и другим мисијама изван граница савеза. Тако дефинисани критеријуми имају знатан утицај на обликовање војних реформи у земљама у транзицији. Треба имати на уму да, иако су примљене у пуноправно чланство НАТО пре скоро шест година, Пољска, Мађарска и Чешка још нису привеле крају војне реформе, а исти закључак може се применити и на друге земље у тран-

зицији. Након деструктивног дела војних реформи, односно смањења бројног стања, структуре, броја јединица и дела застарелог оружја следи развојна фаза реформе, модернизација, потпуна или делимична професионализација, итд.

Иако су примљене у пуноправно чланство НАТО са свим правима и обавезама које оно носи, земље у транзицији, по економским и другим индикаторима развијености, заостају за већином старих чланица савеза.

Анализа војних издатака у неким земљама у транзицији у периоду од 1988. до 2003. године (по вредности долара из 2000) показује слична кретања. Непосредно након распада Варшавског уговора, па све до краја деведесетих година, војни издаци бележе реалан и константан пад из године у годину. Након тога следи фаза опоравка и раста војних буџета која траје све до данас. Војни издаци у Пољској 1988. процењени су на 4,2 милијарде америчких долара, да би најнижу вредност достигли 1994. године у износу од 2,74 милијарде, након чега следи период раста који траје до данас. Последњи подаци за 2003. показују пораст војних издатака на 3,23 милијарде. Слична кретања могу се уочити и на примеру Мађарске или Чешке. Наиме, издаци Мађарске су са 1,8 милијарде америчких долара 1988. пали 1996. на најнижу тачку – 597 милиона, а 2003. износили су 1,003 милијарде америчких долара. Слични показатељи не постоје за Чешку с обзиром на то да је чинила заједничку државу са Словачком, па се подаци за посматрани период не могу упоређивати. Иако је након почетног пада војних издатака уследио раст, приказани подаци потврђују да се висина издатака није ни приближила хладноратовским, што се, осим компарацијом апсолутних износа, може потврдити и релативним показатељем учешћа војних издатака у GDP. У Мађарској је удео војних издатака у GDP 1988. процењен на 3,8%, а у Пољској на 2,5%. Четрнаест година касније и у потпуно новим околностима пољски GDP оптерећен је са 1,9%, мађарски са 1,8 и чешки са 2,1%.¹

Међусобна временска анализа удела буџета одбране у GDP и апсолутног износа војних издатака потврђује шему кретања и улогу војних издатака у земљама у транзицији. У периоду апсолутног пада војних издатака (до средине деведесетих или у другој половини деведесетих) њихово учешће у GDP задржава се на релативно високом нивоу и не прати њихово смањење. Обрнуто, пад удела војних издатака у GDP коинцидира са порастом апсолутне висине војне потрошње. На први поглед, решење ове, противречности налази се у кретању GDP. Наиме, у земљама у транзицији је почетком деведесетих наступила економска криза и снажан пад GDP и то знатно јачи од пада војних издатака. Економски опоравак који је уследио крајем деведесетих није, међутим, донео и исту стопу раста војне потрошње. Могло би се рећи да су се у посматраном периоду војни издаци мање мењали у поређењу са друштвеним бруто производом.

Од осталих економско-финансијских показатеља војног сектора важни су: број војника, војни издаци по војнику и војни издаци по становнику. Смањење броја војника је инхерентно трансформацији војног сектора у свим земљама, при чему нису изузетак ни посматране земље. Број војника у Чешкој се у раздобљу од 1993. преполовио, па је у 2003. чешка војска имала 51.000 војника. Слич-

¹ „US Military Spending“, www.cdi.org/issues/usmi/

на кретања забележена су и у Мађарској, где је од 94.000 војника у 2003. години остало 45.000, док је у Пољској број од 313.000 смањен на 150.000. Смањење броја војника потребно је разматрати са неколико аспеката: прво, смањена је опасност од војног сукоба, чиме је одређени број војника постао сувишан.

Смањење броја војника је и последица немогућности државе да их финансира, односно финансирање људске компоненте ангажује превише финансијских средстава, а на штету квалитета људског фактора (или професионализације) и на штету опремања и модернизације. Управо бојазан да пољска држава неће моћи да финансира пројектовано бројно стање од 150.000 људи уз остале задатке модернизације и учешћа у мировним мисијама, уводи могућност даљих редукација на 100.000 војника. Пројектовано бројно стање је у непосредној вези са показатељима војних издатака по глави становника, односно по војнику. Смањењем бројног стања настоји се да се већи део војног буџета усмери на побољшање капиталне опремљености оружаних снага, а делом је усмерено ка већој професионализацији оружаних снага. У складу с тим, у многим транзицијским земљама покренути су и процеси професионализације оружаних снага. Последња земља које је најавила напуштање система опште војне обавезе и професионализацију оружаних снага је Мађарска. Оружане снаге многих европских земаља крећу се у смеру професионализације, што је одговор на промену карактера војне претње и захтева које поставља чланство у НАТО. Професионализацију војске већ је објавила и Чешка, док је Бугарска до 2008. најавила професионализацију ваздухопловних снага и морнаричке пешадије, односно оружаних снага у целини до 2010. Румунија планира потпуно професионализацију војске до 2008. године.

Војни издаци по војнику представљају основни индикатор капиталне опремљености оружаних снага, а анализе показују да земље у транзицији, иако као чланице НАТО равноправне у погледу свих права и одговорности, знатно заостају. Док је у 2003. НАТО просек издатака по војнику, без земаља у транзицији, износио 98.355 америчких долара, просек Мађарске, Пољске и Чешке био је вишеструко мањи и износио је 28.843 долара. Професионализација оружаних снага покреће процес бројног смањења оружаних снага, повећање капиталне опремљености и степена оспособљености припадника оружаних снага, што се рефлектује у показатељу војних издатака по војнику.

Структура војних издатака у земљама у транзицији један је од показатеља у реализацији војних реформи. Основне категорије према НАТО класификацији обухватају: финансирање људских ресурса, издатке за набавку наоружања и војне опреме, улагања у инфраструктуру и остале издатке. Категорија осталих издатака слична је категорији оперативних издатака и обухвата трошкове функционисања оружаних снага (храна, хигијенски и потрошни материјал, гориво, услуге и материјал за одржавање, финансирање војних мисија у иностранству и сл.). Одступање од просека НАТО и високо учешће персоналних издатака заједнички су показатељ да војне реформе нису приведене крају и да предстоји даље прилагођавање структуре војне потрошње као предуслова њене ефикасности. Ипак, потребан је одређени степен опрезности при

упоређивању структуре војних издатака између „старих“ и „нових“ чланица НАТО, због великих разлика у апсолутним издацима за одбрану. Наиме, и при оптималној структури војних издатака апсолутни износ војне потрошње може бити недовољан за спровођење реформи, финансирање људске компоненте и плана набавке капиталних добара. Зато се оптимална структура војних издатака мора поставити као дугорочни циљ војних реформи.

Табела 3

Структура војног буџета у 2003. (изражена у процентима)

Табела 3: Структура војног буџета у 2003. (изражена у процентима)				
Земља	Персонални	Опрема	Инфраструктура	Остало
Чешка	48,6	21	4,3	26,1
Мађарска	48,7	10,3	7,1	33,9
Пољска	64,4	14,4	2,6	18,6

Извор: Ministry of National defence Republic of Poland, Czech Republic and Hungaria 2004.

Према подацима за 2003. структура војних издатака НАТО савеза без Пољске, Мађарске и Чешке износила је: 56,6% персоналних издатака, 19,3% војног буџета је издвојено за набавке, 3,4% за инфраструктурну изградњу и 20,7% се односило на остале издатке. Са друге стране, просек наведених земаља у транзицији по категоријама је изгледао: 53,9% се издвајало за финансирање људских ресурса, набавке су се финансирале са 15,2%, инфраструктура са 4,7% и остали трошкови са 26,2%. Иако у просеку двеју група земаља нема превеликих разлика, потребно је приметити да се у земљама у транзицији за опремање и набавку у 2003. издвајало просечно чак 4,7 процентних поена мање на ионако скромне апсолутне износе. Из тих података видљиво је да амбициозни планови модернизације још увек немају свој финансијски исказ, односно подршку.

Табела 4

Земље првој крући проширења 1999. (подаци за 2003)

Земља	Становништво у милионима	Број војника	Војни издаци у милионима америчких долара	Војни издаци по војнику, у америчким доларима	Војни издаци по становнику, у америчким доларима	Војни издаци у GDP-у, %
Пољска	38,2	150.000	3,235	21.566,67	84,69	2
Мађарска	10,1	45.000	1,003	22.288,89	99,31	1,9
Чешка	10,2	35.000	1,274	36.400,00	124,9	2,2

Извор: Ministry of National defence Republic of Poland, Czech Republic and Hungaria 2005., CIA factbook

Динамика кретања елемената војне потрошње од 1999. потврђује највећу постојаност финансирања људских ресурса где, иако са највећим појединачним учешћем, није забележена осцилација већа од два процентна поена. Сличну постојаност статистика бележи и на осталим издацима, док издаци за куповину војне опреме и наоружања бележе знатне осцилације од 1999. до данас. У Чешкој су издаци за куповину наоружања порасли са 16,3% на 21% војног буџета, док је Мађарска супротан пример – издаци су са 21% у структури војних издатака пали на само 10,2% у 2003. години.

Закључак

Структурно разматрајући проблематику делегирања буџетских средстава путем система буџетирања у оквиру јавног сектора НАТО потребно је истаћи различиту улогу развијених земаља од оних мање развијених (у транзицији).

Земље обухваћене овом анализом (НАТО) и Русија учествују у укупним војним издацима у свету са 75%, па се може са сигурношћу тврдити да се глобални систем безбедности конституише на основама овако структурираног система земаља.

Буџетска средства намењена финансирању овако посматраног сектора диференцирана су на четири целине које се могу представити у виду: персоналних издвајања, издвајања за набавку опреме, издвајања за одржавање инфраструктуре и на остале текуће издатке. Овако посматрани показатељи представљају улазне величине у систем одбране, односно инпуте система одбране. На другој страни, показатељи који приказују резултате, односно излазе, посматране на нивоу државе као сегмента јесу: број војника, издаци за потребе одбране, *reg capita* издаци за потребе одбране, издаци за потребе одбране по војнику, издаци за потребе одбране у односу на GDP и сл.

На макроплану имплементирана искуства развијених земаља по питању професионализације и промене структуре кадра у систему одбране као улазне величине одразиле су се и на земље у транзицији, тако да се средства намењена одбрани нису, условно речено, релативно повећала. Овако посматрана структурна страна указује на највећа издвајања по питању персоналних расхода, а најмања по питању инфраструктуре.

Динамичка страна извршења буџета у систему одбране презентована је током периода који обухвата двадесет година. Може се закључити да су у односу на светска безбедносна кретања, а условљена прогресијама и ресијама на пољу реалног сектора, буџетска издвајања за потребе система одбране достигла максимум у периоду хладног рата, а затим све до краја двадесетог века имала опадајућу путању. Почетком двадесет првог века издвајања развијених земаља за потребе одбране знатно расту, што имплицитно усмерава светске процесе глобализације, кризе ресурса, итд.

Овако посматрана структурна и динамичка кретања буџетских издвајања у оквиру јавног сектора за потребе одбране јасно упућују на закључак да су макроекономски сектори чврсто повезане нитима које представља систем одбране.

1. Борђевић Д., *Макроекономија савремен њрисиуи*, Привредна академија, Нови Сад, 2006.
2. Бјелић, П., *Економика међународних односа*, Прометеј, Београд, 2003.
3. Ерић, Д., „Буџет као инструмент планирања и контроле“, *Пословна ѡполићика*, Београд, 2001.
4. Милојевић И., Јовићевић П., Костић Р. и Марковић Д., *Основе буџетској рачуноводсћива*, Универзитет БК, Београд, 2007.
5. Матовић, Ј., *Војни ѡслови Јућославије и свећ ХХ века*, ТЕТРА ГМ д.о.о., Београд, 2003.
6. Раичевић Б., „Јавне финансије“, Економски факултет, Београд, 2005.
7. Stigliz J., *Економија јавној секћора*, превод, Економски факултет, Београд, 2004.
8. Шулиц К., *Оружане снаје и економија*, превод са немачког, ЦВНДИ, 1980.
9. „Defense Budget Studies“, Center for Strategic & Budgetary Assessments,
10. Steven M. Kosiak, „Analysis of the FY 2006 Defense Budget Request“, Center for Strategic & Budgetary Assessments, 2005.
11. „Military Expenditure and Arms Production“, Stockholm International Peace Research Institute, www.sipri.org/contents/milap/
12. „US Military Spending“, www.cdi.org/issues/usmi/